

Lappilainen kulttuurilehti Jänkä <http://janka.fi/>
Teksti on ilmestynyt lehden *Tekijät kertovat* -sarjassa
2-3/2016

Kaija Kiuru

Jängällä ja värkkäämössä

Helteisenä heinäkuun päivänä makaan rähmälläni jängässä ja tähtään kamerallani kämmekän kukintoa. Sääsket inisevät ympärilläni ja tunkevat suuhun. On hiki ja allani olevasta suojapeitteestä huolimatta olen osittain vajonnut jänkään ja kastellut itseni. Mutta edessäni on suopunakämmekän kauneus, johon uppoudun ja unohtan epämurkavuudet.

Viime vuodet taiteellinen työskentelyni on ollut suurelta osin tätä jänkää, Viiankiaapaa. Kotikunnassani Sodankylässä sijaitseva Viiankiaapa (65,95 km²) on Lapin laajimpia ja monipuolisimpia aapasaita. Se kuuluu sekä kansalliseen soidensuojeluohjelmaan että Euroopan Unionin Natura 2000-verkoston. Viiankiaavan luonnonsuojelualueella on tähän mennessä tehtyjen lajistoinventointien mukaan tavattu 17 kasvilajia ja 21 lintulajia, jotka luokitellaan Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton (IUCN) lajien uhanalaisuusluokituksen mukaan uhanalaisiksi tai silmälläpidettäviksi.

Alueelle on kuitenkin myönnetty malminetsintä lupia ja jo löydettyä nikkeli- ja kupariesiintymää on luonnehdittu vuosisadan malmilöydöksi. Luonnonsuojelualueille haetut ja myönnettyt malminetsintä luvat kertovat sekä kaivosyhtiöiden ylimielisestä suhtautumisesta lailla suojeltuihin alueisiin että osaltaan myös lainsäädännön heikkouksista, jotka mahdollistavat kaivosyhtiöiden toiminnan suojelualueilla. Lapissa lupaavimmat kaivosesiintymät sijaitsevat Natura-verkoston kuuluvilla alueilla tai niiden läheisyydessä ja malminetsintälupien hakemuksia kohdistuukin yhä enemmän suojelluille alueille.

Natura-alueen suojelusta voidaan poiketa valtioneuvoston päätöksellä, mikäli hankkeen toteuttamiselle on ”erittäin tärkeän yleisen edun kannalta pakottava syy”. Asiasta on kuitenkin hankittava myös EU:n komission lausunto. Paikallistasolla vastakkain ovat toisaalta parin vuosikymmenen päähän ulottuvat usein ylioptimistiset taloudelliset laskelmat, toisaalta luonnon monimuotoisuuden ja paikallisen kulttuurin säilyminen.

Suojeltu aapa

Kun vuonna 2011 muutin mieheni kanssa Rovaniemeltä Sodankylän Askan kylään, aloimme retkeillä Viiankiaavalla. Ensimmäiset aavan tilannetta kommentoivat teokseni valmistuivat seuraavana vuonna. Aiemmin olen taiteessani käsitellyt ympäristöön liittyviä kysymyksiä yleisellä tasolla, mutta Viiankiaapa toi työskentelyyni henkilökohtaisen näkökulman.

Vähitellen yksittäisistä teoksista kasvoi *Suojeltu aapa*-projekti, jonka taiteellisen ilmaisun lähtökohdat ovat omien suokokemusteni lisäksi Viiankiaavan elinkeinohistoriassa, luonnontieteellisessä tutkimustiedossa sekä aluetta uhkaavissa kaivossuunnitelmissa. Projektiin liittyvät teokseni ovat installaatioita, valokuvia, ympäristötaidetta ja veistoksia. Ne kertovat aavasta monesta näkökulmasta ja ottavat kantaa suojellun Viiankiaavan puolesta.

Suojeltu aapa- projektiin kuuluu taiteellisen työskentelyni ja näyttelyiden lisäksi taidetta ja tiedettä yhdistävä Viiankiaapaa käsittelevä kirja, joka ilmestyy projektin loppuvaiheessa yhteistyössä mieheni Timo Helteen kanssa. Hän on taustaltaan elänekologian dosentti ja tietokirjailija ja vastaa kirjan luonnontieteellisestä sisällöstä.

Aarteita

Olen kasvanut sodankyläläisessä poromiesperheessä ja luonto oli niin arkista ja itsestään selvää, aina läsnä olevaa, ettei siitä erikseen puhuttu tai sen merkitystä arvioitu. Tärkeinä mielessä ovat lapsuudessa perheen kanssa tehdyt marjastus- ja kalastusreissut sekä partioajan vaellukset pohjoisen tuntureille. Kokemukset kiinnittivät minut pysyvästi Lapin luontoon.

Elämä kuljetti minut kuitenkin pois pohjoisesta ja vei mutkien kautta taiteen maailmaan. Taideopinnojen lisäksi ympäristöopinnot ovat määrittäneet elämän suuntaa ja muovanneet ajatteluni. Kiinnostukseni ympäristön tilaan on opettanut minua näkemään laajemmin ja ymmärtämään paremmin ihmislajinkin säilymistä mahdollistavaa elonkehää.

Luonto alkoi hiipiä teoksiini ensin materiaalein ja myöhemmin myös merkityksin. Ensin tulivat pahkat ja käävät, sitten teosteni vielä pienet ja vaatimattomat luonnonsuojelulliset kommentit. Vuosien mittaan suuremmat ympäristöön liittyvät uhkakuvat ovat poikineet vahvempia kannanottoja. Lapsuudessa ja nuoruudessa luonnonsuojelu oli minulle vielä kaukainen käsite, se oli jotakin joka tapahtui jossakin muualla. Muistan kuitenkin isäni minua joskus kiusoitelleen puheitteni luonnonsuojelullisista näkökulmista. Myöhemminkään ei ole ollut epäselvää mille puolelle asetun.

Olen onnellinen jängällä ja metsässä, tunturilla ja veden äärellä, kanoottiretkellä, nuotiolla pimenevässä illassa... Ne hetket ja retket ovat minun aarteitani. Jonkun toisen aarre on maan uumenissa oleva nikkeli- ja kupariesiintymä.

Luonnonvarojen käyttöön ja kulutukseen perustuva jatkuva talouskasvun vaatimus vie maapalloa kestävyksensä ääri rajoille. Tämän hetkisen arvion mukaan tarvitsisimme 3,4 maapalloa jos kaikki ihmiset kuluttaisivat niin kuin me suomalaiset. Meillä ihmisillä on sekä valta että vastuu. Voimme harjoittaa tätä lyhytnäköistä luonnon hyväksikäyttöä tai voimme katsoa kauemmas tulevaisuuteen ja tehdä sellaisia ratkaisuja, joiden kanssa tulevatkin sukupolvet voivat elää.

Kääpiä ja luppoa värkkäämössä

Silloin kun en tee töitä Viiankiaavalla, työskentelen *värkkäämössä*, työhuoneellani. Metsästäjä-keräilijöiden geenit näkyvät paitsi innostuksessani marjastukseen ja sienestykseen myös erilaisten materiaalien keräämisessä teoksiani varten. Jotakin voin kerätä vuosikausia tietämättä mitä siitä aikanaan syntyy.

Käytän veistoksissa ja installaatioissa pääosin luonnosta tai kirpputoreilta löydettyä materiaalia. Teoksissani on ollut puiden runkoja, oksia, juuria, kaarnaa, tuohta, pahkoja, kääpiä, neulasia ja luppoa, sekä kierrätettyjä tekstiilejä, kuten armeijan vanhoja huopia, käsin virkattuja pitsiliinoja, huonekaluista poistettuja verhoilukankaita ja vanhoja tækkejä. Kaikki teokseni eivät ole kantaaottavia, vaan ne voivat syntyä silkasta ihastuksesta johonkin materiaaliin, kuten vaikkapa kääpiin tai luppoon.